

Круглий стіл

«Україна в глобалізованому світі: межі економічного зростання»

1 листопада 2007 р.

15 тез для обговорення

Сьогодні економічний розвиток жодної країни не можна розглядати поза контекстом процесу глобалізації, який породжує як виклики, так і можливості соціально-економічного розвитку. На жаль, масштаби та рівень дискусії щодо цих проблем в Україні поки що явно недостатні, особливо коли мова йде про адекватне усвідомлення характеру та складності тих бар'єрів, що обмежують національне економічне зростання в глобальному світогосподарському контексті. Адже вже зараз зрозуміло, що подолання таких бар'єрів і має стати центральним вектором економічної стратегії країни, якщо мова йде про реальне скорочення відставання України від розвинутих країн.

Попри різні оцінки динаміки та глибини політичних та економічних перетворень, які відбулись в Україні з моменту проголошення незалежності, можна констатувати, що в країні в цілому побудована ринкова економічна система, яка досить швидкими темпами інтегрується в світове господарство, а тому без чіткого розуміння реакції національної економіки на ті чи інші глобалізаційні впливи неможливо приймати адекватні політичні рішення.

Глобалізація зумовила необхідність активної інтеграції національних господарств у світову економіку. Це створює нові можливості, але, водночас, веде до зростання ризиків, які загрожують стабільності національних економік в періоди глобальних економічних та фінансових криз. Таким чином, для кожної країни глобалізація несе певні конкретні виклики, подолання яких потребують розробки та імплементації відповідної економічної політики як на макро-, так і на секторальних рівнях.

Зрозуміло, що природа та механізми процесу глобалізації та його впливу на національне економічне зростання є досить складними та мають багато вимірів, але серед всього розмаїття економічних та політичних проблем вже зараз можна виокремити ті, які неможливо ігнорувати.

Чотири виміри інтеграції України у світове господарство.

Інтеграція України у світове господарство має чотири основні виміри: інтеграція в міжнародні потоки товарів та послуг (цей компонент зовнішнього сектору економіки сьогодні є найрозвинутішим), інтеграція в міжнародні потоки капіталу (цей процес набирає обертів, хоча порівняно з іншими посткомуністичними країнами Україна поки що відстає за показниками залучення прямих іноземних інвестицій, рівня присутності іноземних фінансових установ на території України, активності українських компаній на міжнародних фінансових ринках, тощо), інтеграція в міжнародний рух робочої сили (яка характеризується високим рівнем

трудової еміграції України) та інтеграція в міжнародні регуляторні механізми світового та регіонального рівня.

Сьогодні взагалі можна ставити питання про те, що вироблення та реалізація національної економічної політики все більше зазнає обмежуючого впливу з боку світового господарства як в плані визначення „правил поведінки” країн (зовнішні обмеження щодо інструментів економічної політики), так і її завдань та механізмів. Іншими словами, виникає питання про те, наскільки сьогодні економічна політика відображає національні особливості та відповідні закономірності світогосподарського розвитку.

Слід окремо зазначити, що питання про вплив глобалізації на національну економічну політику набуває особливої гостроти, коли країна переживає економічні труднощі. При цьому слід виокремити проблеми циклічного характеру від труднощів, які пов'язані з переходом країни від планової до ринкової економічної системи, коли відповідні державні інституції знаходяться лише в процесі формування (випадок України та інших колишніх радянських республік).

Потенціал розширення присутності України на світових ринках товарів та послуг.

Формально Україна досить широко представлена на світових ринках, експортуючи близько п'ятої частини вироблених товарів та послуг. В той же час, товарна структура торгівлі, а також аналіз показника виявленої порівняльної переваги для України свідчить про низьку диверсифікованість товарних потоків, що зумовлює високу залежність економіки країни від змін світової кон'юнктури.

Високий рівень залежності динаміки соціально-економічного розвитку України від зовнішніх ринків вимагає чіткої та послідовної зовнішньоекономічної політики. Така державна політика повинна бути агресивною та будуватись на тісній взаємодії держави та виробників, тоді як основну відповідальність за підвищення конкурентоспроможності мають нести безпосередньо українські виробники.

Зрозуміло, що радикальне поліпшення українського регуляторного середовища сьогодні є одним з ключових чинників посилення конкурентоспроможності національних виробників.

Інтеграція у міжнародні потоки капіталу та робочої сили: виклики для України.

Попри відомі проблеми регуляторного середовища Україна сьогодні розглядається як порівняно перспективний ринок. Зростання притоку прямих іноземних інвестицій в Україну та інвестиційної активності українських підприємців за кордоном породжує серйозні виклики для національної економічної політики.

Сьогодні Україна досить швидко та масштабно інтегрується в міжнародні міграційні потоки, що ставить перед країною цілу низку викликів. По-перше, це еміграція, що є віддзеркаленням проблем ринку праці, рівень соціального захисту та стан системи науки та освіти.

По-друге, це транзитна міграція. За даними Світового Банку за 2006 рік Україна посідає 4 місце серед країн транзитної міграції. Всупереч існуванню квот на в'їзд мігрантів до країни, реальні обсяги міграційних потоків перевищують встановлені, це створює проблеми з тіньовою зайнятістю, наносить шкоди бюджету, бо здійснення депортації нелегалів потребує певних витрат, а також погіршує криміногенну обстановку всередині країни, оскільки спричиняє створення та функціонування кримінальних схем по здійсненню нелегального пересування людей.

Роль бізнесу в глобалізованому світі.

В сучасному світі роль бізнесу набуває нових якостей. Окрім відтворення фінансового капіталу, виробництва матеріальних благ та примноження добробуту, бізнес виконує функції створенню та відтворенню соціального капіталу, розвитку наукових знань.

Глобалізація найчастіше пов'язується з приходом в національну економіку транснаціональних корпорацій (ТНК), які або створюють в країні свої підприємства, або купують національні компанії та роблять їх частиною власної мережі. Головними застереженнями, які зазвичай висуваються щодо ТНК, є їх незацікавленість у проблемах країни, її соціального та технологічного розвитку. В той же час, іноземні компанії приносять з собою необхідний капітал, створюють нові робочі місця, привозять нові технології. На сьогоднішньому етапі світового розвитку прихід ТНК в національні економіки є закономірним та природнім процесом. Національний уряд може зменшити можливий негативний вплив ТНК на суспільний розвиток країни через встановлення регуляторних режимів, що сприяли б підвищенню рівня захисту прав найманих працівників, чіткому окресленню сфер інтересів держави.

Не можна залишити поза увагою питання корпоративної відповідальності (соціальної відповідальності) бізнесу у створенні конкурентоспроможності громади або країни в цілому. Підвищення соціальної відповідальності бізнесу – один із інструментів зменшення негативного впливу ТНК на суспільний розвиток національної держави. Але слід брати до уваги той факт, що підвищення соціальної відповідальності бізнесу є еволюційним процесом й держава практично не має інструментів впливу на цей суспільний процес. В цьому питанні є важливою саме позиція бізнесу та суспільства.

Джерела сталого економічного розвитку України.

За існуючих темпів використання невідновних ресурсів і завдання шкоди екосистемам у світі загалом і в Україні зокрема обмеженість цих ресурсів та/або втрата екосистемами функціональності (наприклад нестача палива і відповідні проблеми з транспортом і енергетикою, зменшення сільськогосподарського виробництва через зміну клімату, зменшення родючості ґрунтів, зниження якості питної води) може призвести до різкого зниження рівня добробуту в економіці в довго-, а можливо і в середньостроковій перспективі.

Для уникнення цього сценарію подій з мінімальними економічними втратами діяти потрібно в досить стислий термін, і регуляторна політика з боку держави є одним з ключових елементів. Проте дієвий ринковий механізм і належний інституційний фундамент для реалізації політики сталого розвитку є не менш вирішальними. Таким чином, її реалізація на даному етапі може мати обмежений успіх і сповільнити економічний розвиток. З іншого боку відкладення відповідних заходів до кращих часів може призвести до необоротних змін і значних втрачених можливостей.(як це сталося наприклад в Китаї).

Подальше загострення демографічної ситуації в Україні ставить на порядок денний цілу низку економічних (ринок праці), так і фінансових проблем (функціонування пенсійної системи), від вирішення яких залежить сама динаміка соціально-економічного розвитку.

Державне регулювання та світові стандарти державного управління.

Питання державного регулювання економіки є і завжди будуть одними з найважливіших доміант, які визначають ефективність функціонування економічної системи. На сучасному етапі розвитку Україна стикнулася з проблемою якості управлінських рішень, які приймаються на найвищому

державному рівні, і мають величезний вплив на макроекономічну стабільність та інвестиційний клімат всередині країни.

Практичний досвід показав, що система державного управління в Україні потребує докорінної модернізації на предмет відповідності загальноприйнятим стандартам державного управління. Де факто, державна машина в українському варіанті є занадто громіздкою, непрозорою і характеризується майже повною відсутністю стратегічного бачення етапів майбутнього розвитку країни, питань розвитку окремих регіонів та регуляторної політики, яка стосується окремих галузей економіки України. Крім того, для українського державного апарату характерна відсутність реальних механізмів реалізації задекларованих стратегічних намірів та пріоритетів урядової політики, що зводить нанівець намагання держави досягти поставлених цілей.

Енергетична стратегія України.

Очевидно, що енергетичні ресурси тільки дорожчатимуть, а тому кожна країна сьогодні стикається з проблемою забезпечення енергетичної безпеки. Відповідна стратегія повинна враховувати світові тенденції виробництва та споживання енергоносіїв, забезпечувати раціональне поєднання національних та колективних (міжнародних) зусиль, спрямовувати зусилля держави та економічних агентів на постійне підвищення енергоефективності, тощо.

На особливу увагу заслуговують питання диверсифікації джерел енергопостачання, підвищення економічної привабливості інвестиції у внутрішнє виробництво, а також саме використання альтернативних джерел енергії, наприклад, біопалива. В Україні на сьогодні ще тільки розгортається дискусія щодо ролі і місця країни в виробництві та споживанні біо-енергії.

Інфраструктура та економічне зростання.

Сьогодні стан української інфраструктури є таким, що реально обмежує економічне зростання, тому її модернізація є одним з ключових чинників забезпечення подальшого стабільного соціально-економічного розвитку країни. З іншого боку, необхідність модернізації інфраструктури зумовлена зокрема необхідністю підвищення ефективності транзитного потенціалу України за умов зростання міжнародної конкуренції серед постачальників інфраструктурних послуг.

Окрім фізичного оновлення інфраструктури важливим є створення відповідного регуляторного середовища, яке б забезпечило максимально сприятливий клімат для приватних інвестицій в інфраструктуру, поширення практики державно-приватного партнерства, тощо.

Вплив світових цін на економічне зростання України.

Висока енергозатратність української економіки ставить її у залежність від імпортних поставок енергоносіїв. З огляду на постійний ріст ціни на енергоносії подальше утримування статусу кво для України неприпустимо. Інтеграція національної економіки у глобальний конкурентний простір остаточно поставить вітчизняну промисловість у скрутне становище. Тому ключовим завданням для України є зосередження на підвищенні енергоефективності.

Однак не тільки динаміка цін на енергоносії суттєво впливає на економічний розвиток країни. Слід реалістично оцінювати небезпеку цінових коливань на основні експортні товари України. Так, кон'юнктура світового металургійного ринку фактично визначає динаміку економічного зростання України. Також, важливою є динаміка цін на хімічні та сільськогосподарські товари.

Оцінка наслідків участі України в різних інтеграційних об'єднаннях та міжнародних інститутах.

Однією з характерних рис сучасного світового господарства є зростання ролі міжнародних організацій та регіональних економічних об'єднань. Тому Україна повинна навчитись чітко формулювати свої економічні інтереси та активно використовувати для їх просування міжнародні та регіональні економічні структури та механізми.

Зокрема, зараз перед Україною стоїть питання визначення ключових інтересів та оптимальних механізмів їх захисту при проведенні переговорів щодо створення розширеної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Ці переговори мають початися одразу після набуття Україною членства у СОТ. Важливо, цю головний акцент переговорів буде не на питаннях зниження тарифних обмежень в торгівлі товарами, які на той момент вже будуть достатньо низькими, а на зниженні нетарифних заходів регулювання торгівлі товарами та, що важливо, послугами.

Україна та світові тенденції розвитку окремих галузей.

Відкритість економіки України зумовлює як підвищення конкуренції на внутрішньому ринку між внутрішніми виробниками та імпортерами, так і зростання експортної орієнтації окремих галузей України. Відповідно, українські виробники мають в своїй стратегії розвитку зважати не лише на можливості та проблеми внутрішнього ринку, але на світові тенденції розвитку галузі.

Однією з характерних сучасних тенденцій є розвиток процесів консолідації в металургійній галузі, причому ця процеси відбуваються як у сфері безпосередньо виробництва металу, так і на ринках сировини для цієї галузі. Тому слід враховувати загрозу того, що згодом сталеливарний комплекс України може стикнутися з недостатнім завантаженням підприємств через брак сировини, адже виробничі потужності розширюються, а видобуток металевих руд, хоч і зростає досить високими темпами, обмежений їх запасами. Потребують реалістичної оцінки також подальші перспективи розвитку української металургії за умов зростання міжнародної конкуренції та цін на енергоносії.

Зазнає зовнішнього впливу також сільське господарство – з одного боку зростають світові ціни на продовольчі товари, а з іншого боку сільське господарство все більше переорієнтовується на вирощування технічних культур, необхідних для виробництва біопалива.

Інші галузі – машинобудування, текстильна, харчова, хімічна, тощо – також розвиваються в умовах глобальної конкуренції.

Волатильність міжнародних фінансових ринків та її наслідки для України.

Міжнародний фінансовий ринок є глобальною структурою, всі елементи якої (національні ринки капіталу) тісно взаємопов'язані між собою. Подальша інтеграція України в світову спільноту неминуче призводить до інтеграції національного фондового ринку в процеси, які відбуваються на міжнародному ринку капіталу. Такий взаємозв'язок має як ряд переваг для вітчизняної економіки, так і ряд недоліків, які потенційно стримують економічне зростання України. З одного боку, для вітчизняних компаній суттєво розширюються можливості для фінансування своєї діяльності шляхом залучення коштів на світовому ринку капіталу, але з іншого боку український фондовий ринок залишається низьколіквідним, ризиковим та занадто залежним від іноземного капіталу, що призводить до звуження можливостей для ефективної взаємодії національних інвесторів та компаній

Монетарна політика за умов зростання відкритості національної економіки.

За умов глобалізації і доларизації вплив зовнішніх факторів на українську економіку і фінансову систему може бути досить значним, що ставить по-новому питання про ефективність національної монетарної політики. Проте, як показує міжнародний досвід, центральні банки і за умов глобалізації можуть досить дієво впливати на процентні ставки, обмінний курс і зростання грошових агрегатів, а через них і на економіку в цілому, незважаючи на все більшу інтеграцію національних економік у світові фінансові і торгівельні потоки. Більш того, вирішальну роль у сповільненні інфляційних процесів по всьому світу за останні 10-20 років відіграло збільшення довіри до центральних банків і їх більша орієнтація на досягнення цінової стабільності, а не історично низькі ціни на сировину або вихід на світовий ринок праці значної кількості дешевої кваліфікованої робочої сили.

Якою має бути політика зовнішніх державних запозичень України.

Ефективна боргова політика є важливим інструментом уряду, за допомогою якого реалізується фінансування бюджетного дефіциту, здійснення монетарної політики та розвиток внутрішнього ринку державних боргових зобов'язань. Сьогодні Україна стикається з проблемою залежності вартості майбутніх боргових запозичень і фінансування вже здійснених від ситуації на світовому фінансовому ринку, яка є нестабільною. До того ж, в Україні відсутнє стратегічне бачення ролі боргових інструментів на внутрішньому ринку капіталу як ефективного механізму грошово-кредитної політики, розвитку національного ринку капіталу та інструменту зниження валютного ризику державного боргу. В той же час, така стратегія дасть можливість оптимізувати розміри і вартість залучення боргового капіталу на світовому фінансовому ринку, сформулювати чітке бачення ситуації на міжнародному ринку капіталу в середньостроковій перспективі. Також, держава має сприяти розвитку внутрішнього ринку державних боргових цінних паперів, зокрема через створення інституту первинних дилерів, з метою перетворення державних боргових цінних паперів з інструменту залучення коштів в інструмент монетарної політики, за допомогою якого проводиться регулювання грошової маси в обігу.

Що заважає Україні ефективно конкурувати на світовому ринку.

Як свідчить світовий досвід, інтеграція національної економіки в систему світогосподарських зв'язків створює широкі можливості для прискорення національного соціально-економічного розвитку.

Але скористатись такими можливостями можна лише за умов адекватного розуміння природи та особливостей сучасних світогосподарських зв'язків, швидкої реакції на зміну міжнародної економічної кон'юнктури, постійного підвищення конкурентоспроможності.